

**LEBRIS**

We know  
books

**VIRGIL DIACONU**

# **Libertate și destin**

**EDITURA  
MUZEUL  
LITERATURII  
ROMÂNE**

București 2005

**I. PERSOANA ÎN MEDIUL UMAN / 5****II. LIBERTATEA PERSOANEI / 7**

1. Persoana, ca subiect al libertății. Proiectele persoanei / 7
- 2.0. Structura libertății / 9
- 2.1. Persoana, ca subiect al libertății / 9
- 2.2. Domeniul libertății / 10
- 2.3. Destinatarul libertății / 10
3. Calitatea proiectului și a actului. Funcțiile calitative ale persoanei / 11
4. Libertatea asupra celuilalt. Convenția responsabilă / 12
- 5.0.0. Libertatea persoanei asupra ei înseși și a celuilalt: libertatea suverană și libertatea responsabilă / 13
- 5.1.0. Libertatea suverană / 14
- 5.1.1. Libertatea de a ne împlini / 15
- 5.1.2. Libertatea de a ne rata / 17
- 5.2.0. Libertatea suveran-responsabilă / 17

**III. LIBERTATEA ÎN AUTORITATEA POLITICĂ CONDUCĂTOARE / 18**

- 1.0. Tipuri calitative ale autorității politice conducătoare / 19
- 1.1. Autoritatea totalitară / 19
- 1.2. Autoritatea democratică / 21

**IV. LIBERTATE ȘI DESTIN / 22**

1. Destinul primit / 22
2. Destinul construit / 22

**V. LIBERTATEA DE A NE ÎMPLINI ȘI VALORILE / 26**

1. Libertatea de a ne împlini în mediul de valori / 26
2. Libertatea creatoare / 27

**VI. DE LA ADAPTARE LA LIBERTATE / 31**

Adaptarea negativă / 32

**VII. RELIGIE ȘI LIBERTATE / 35**

**VIII. ÎN PREAJMA FERICIRII / 40**

## **OMUL POLITIC ȘI OMUL RELIGIOS**

Puterea în țara tăcerii / 45

Trei tipuri de gândire. Întrebări asupra divinului / 48

Prosperitate și Putere – idoliile zilelor noastre / 54

Puterea presei și chipurile ei / 56

Doctrina religioasă a mântuirii. Câteva întrebări / 59

Înainte de a căuta un înțeles al libertății, va trebui să ne lămurim chiar asupra noastră, a aceluia care căutăm libertatea sau care beneficiem, mai puțin știutori, de ea.

Cine sunt eu? Sunt – prin însăși nașterea mea – acea substanțialitate, acel **individ** prin care se exprimă datele generale ale umanului – biologicul, afectivitatea și intelectul. Sunt întruparea acestei *tipologii biopsihice*, prin care mă recunosc *asemenea* cu ceilalți, dar și *diferit* de ei: sunt un *anume* individ.

Dar existența mea ca individ are loc într-un *mediu*. Trăiesc în mediul *natural* și, în același timp, trăiesc într-o societate statală, așadar într-un mediu specific: *mediul uman*.

Ce înseamnă, însă, mediul uman, pentru ca el să nu rămână o abstracție? Mediul uman, societatea, este colectivitatea astfel organizată încât să-și poată menține, prin propriile sale forțe și acte, ființa. În acest sens, mediul uman este constituit de înseși modurile sale de a fi: *modul economic-productiv, modul etic, cultural, religios*, precum și cel *politic (justițiar-politic)*. Modurile sociale sunt, de fapt, *moduri tipologice*, și ele aparțin, ca atare, oricărei societăți statale. A vorbi despre o societate umană înseamnă a vorbi tocmai despre modul în care se manifestă această tipologie socială, în timpul istoric ce îi este dat.

Trăind în mediul uman, eu sunt determinat, ca individ, de tipologia socială, de modurile de a fi ale mediului. Mă integrez în sistemul social-economic pentru a-mi asigura – printr-o formă sau alta de muncă – cele necesare traiului: sunt format *economic*. Comunicarea și relația mea cu ceilalți, pe care nu îi pot ocoli, dacă nu mi-am ales să rămân un paria, sunt posibile prin educația, prin formarea mea *etică* sau comportamentală. Îmi însușesc, atât cât îmi stă în putință, cultura, manifestându-mă, în grade diferite, în elementul ei: sunt format *cultural*. Aparțin unei religii pe care o urmez mai mult sau mai puțin, dar pe care nu o pot ignora cu totul: sunt dimensionat *religios*. Și, în fine, ca individ care are *dreptul* de a fi format și de a se manifesta în oricare dintre domeniile umanului, ca individ căruia autoritatea

politică conducătoare îi recunoaște sau nu drepturile, toate sau numai o parte dintre ele, eu sunt un om *politic*.

Pentru om, a exista în mediul uman înseamnă, așadar, a fi format în modurile de a fi ale acestui mediu. Modul economic, modul etic, modul cultural, cel religios, precum și cel politic devin *propriile mele moduri de a fi*, propriile *dimensiuni* sau *funcții sociale*; funcții pe care le dobândesc și manifest rațional și în grade diferite, ca unul ce este plămădit de însăși raționalitatea mediului uman.

Dar, o dată cu dimensiunile, cu funcțiile sociale pe care le am, nu mai vorbesc despre mine doar ca despre un *individ*, ci despre **persoana** care am devenit. *Persoana* este, așadar, *individul* care, format de către mediul uman în modurile sale de a fi, funcționează (acționează) economic, etic, cultural, religios și politic, în sensul menținerii și al devenirii propriei sale ființe.

Plămădit trupește, afectiv și intelectual la nivelul speciei, ca individ, eu sunt preluat, încă din primele clipe ale intrării mele în viață, o dată cu aerul pe care îl respir, de către mediul familial, ca primă formă a mediului uman. El este, în fond, autorul *umanizării* mele, iar fără el aș fi rămas în natură, un sălbatic. Prin mediul uman nu numai că devin, din condiția de individ, o persoană, ci devin o persoană cu propria ei personalitate, personalitate care urmează a-și da, în actele sale, propriile ei determinații.

## 1. Persoana, ca subiect al libertății.

### Proiectele persoanei

Dacă ar fi să caut un început pentru existența mea sau a celorlalți, acesta ar fi cel cronologic: intrarea în viață. Intru în viață și înțeleg că nu am contribuit cu nimic la acest fapt, că eu însumi sunt proiectul împlinit al celor ce au decis să fiu, *proiectul altora...* Eu nu pot avea ca proiect propria mea înființare; și nu pot avea acest proiect fie și din simplul motiv că ar fi trebuit să îl am înainte de a fi, ceea ce este absurd.

Dar dacă este imposibil să am un proiect înainte de a fi; înseamnă că problema libertății *mele* cu privire la faptul de a intra în viață nici nu se poate pune. A spune că mă nasc liber sau lipsit de libertate nu are nici un sens, atâta vreme cât posibilitatea de a avea ca proiect propria naștere este exclusă.

Punerea în gândire a problemei libertății, așadar a căutării înțelesurilor pe care le are libertatea, a judecării posibilității de a fi sau nu liber, precum și faptul efectiv al libertății sau al lipsei de libertate, toate acestea nu pot fi nici anterioare, nici posterioare vieții mele. Eu îmi pot *gândi* libertatea și *pot fi* liber sau *lipsit* de libertate numai o dată cu faptul, *dat*, al vieții mele; și o dată cu faptul, *dat*, al condiției de *persoană*.

Dar condiția mea de persoană, ca *dat*, este de un tip special. Condiția de persoană, care este, de fapt, configurarea în individ a tipologiei existențiale, așadar dimensiunea sa economică, culturală, etică, religioasă și politică, nu este un *dat substanțial*, așa cum este tipologia biopsihică, ci un *dat formal*. Manifestarea în mediul uman a acestui *dat formal*, deci a dimensiunilor persoanei, este ceea ce numim *existența persoanei* și, în anumite condiții, libertatea. Această manifestare a dimensiunilor persoanei, așadar existența persoanei, nu este însă posibilă decât prin *proiectele persoanei*; sau prin *proiectele*

altcuiva, proiecte pe care persoana fie că le acceptă de bunăvoie, fie că le acceptă silit.

Din cele de mai sus vom reține câteva lucruri:

1. Problema libertății se pune, după cum am văzut, *din postura de persoană și ca libertate a persoanei*. Subiectul libertății nu este, așadar, individul, ci individul socializat, persoana.

2. A fi în postura de persoană nu înseamnă în mod implicit a fi liber, după cum nu înseamnă în mod implicit a fi lipsit de libertate. Dar persoana este singura postură prin care omul *poate fi liber*; și este singura postură prin care el *poate fi lipsit de libertate*.

3. Persoana nu poate fi liberă decât prin *propriile proiecte existențiale*, proiecte care dau viață dimensiunilor sale existențiale, existenței. Prin propriile proiecte eu tind, implicit, să ies de sub determinările negative ale autorității politice ori ale altcuiva și să-mi fac viața, existența urmând propria sensibilitate, rațiune și personalitate. Pe de altă parte, eu pot fi în existență și fără a fi liber...

Ar trebui poate să întărim faptul că existența noastră *tinde* să fie întruparea propriilor proiecte, iar nu întruparea proiectelor altora, și că noi avem în permanență un set de proiecte *de împlinit*. Acestea sunt chiar proiectele celor cinci dimensiuni existențiale prin care ne definim ca persoane: proiecte economice, etice, culturale, religioase, politice. În cadrul acestora se înscriu cele mai firești proiecte: proiectul de a ne alcătui o familie, proiectul de a ne asigura cele necesare traiului, de a ne începe sau termina studiile superioare, de a ne manifesta cultural sau religios, de a ne dobândi drepturile ce ni se cuvin etc.

Posibilitatea de a-mi împlini proiectele cerute de condiția mea de persoană (om), proiecte care poartă în același timp amprenta personalității și viziunii mele și se revarsă, pentru început, doar asupra mea, este tocmai ceea ce caut: *libertatea*. Altfel spus,

1) *Libertatea este posibilitatea persoanei de a-și executa proiectele existențiale, proiecte al căror obiect este ea însăși.*

Departate de a fi completă, această „surprindere” a libertății poate constitui un punct de plecare în cercetarea care urmează.

## 2.0. Structura libertății

Libertatea pune în joc trei termeni:

- 1) persoana care acționează conform proiectului ei – *subiectul libertății (persoana-subiect)*;
  - 2) *domeniul existențial* în care subiectul acționează (și implicit domeniul existențial al proiectelor) și, în fine,
  - 3) persoana asupra căreia se acționează – *destinatarul* actelor.
- Cu acești trei termeni vorbim, de fapt, despre *structura actului liber*, a libertății, deși domeniul existențial este un termen secund.

### 2.1. Persoana, ca subiect al libertății

Libertatea este, întotdeauna, a cuiva: a persoanei. Persoana este *subiectul libertății*, în sensul că ea însăși inițiază, gândește și desfășoară proiecte. Ea face acest lucru prin propria sa voință, și nu sub imperativul altor persoane sau al unei situații anume.

*Posibilitatea* persoanei de a-și executa proiectele existențiale, de a se manifesta, așadar, ca persoană liberă, este dată mai întâi de propriile sale *capacități*: de capacitatea (psihică) de a *iniția* și de a *construi mental un proiect de o anume calitate* și de capacitatea (psihică și fizică) de a-l *executa*. O slabă dotare psihică și fizică, un handicap îmi fac imposibilă execuția unor proiecte simple – a merge, a mă hrăni, a vorbi, a învăța. În afara capacității de a iniția și construi eu însumi un proiect, eu nu pot fi decât fie o persoană cu un handicap, fie o persoană neutră, fie executantul – consimțit sau silit – al unui proiect ce nu-mi aparține, executantul proiectului altcuiva.

Presupunând capacitățile discutate, persoana va iniția proiecte care sunt pe măsura capacităților sale. Eu nu pot finaliza proiecte pentru care nu sunt încă pregătit sau proiecte imposibile – să mut marea sau să mă întorc la anii mei tineri. Pe de altă parte, eu pot avea atât proiecte de supraviețuire (mediocre), cât și proiecte performante, în orice domeniu al existenței. Ceea ce înseamnă că valoarea proiectelor, actelor și, în final, a libertății mele într-un domeniu sau altul este determinată de calitatea persoanei, de capacitățile ei.

În tripla ipostază, de *inițitoare*, *autoare* și *executantă* a proiectelor sale, proiecte de o anumită calitate, persoana este

subiectul libertății. Cu persoana în postura de subiect al libertății avem *primul termen al actului liber*, al libertății.

## 2.2. Domeniul libertății

Actele noastre libere se desfășoară în categoria mare a existenței. Existența cuprinde însă o serie de domenii: *domeniul economic, etic, cultural, religios și domeniul politic*, fiecare dintre acestea având subdomeniile sale. Proiectele și actele mele sunt *proiecte și acte într-un anume domeniu (subdomeniu) existențial*. În consecință, pot discuta despre *libertatea de a-mi executa un proiect în aceste domenii*, așadar, despre *libertatea economică, etică, culturală, religioasă*, sau despre *libertatea politică*.

Nu este lipsit de importanță să avem o privire clară asupra domeniilor (subdomeniilor) existențiale ale proiectelor și actelor noastre, căci putem fi foarte bine liberi într-un domeniu, dar lipsiți de libertate în altul. Astfel, eu pot avea libertatea de a munci, dar pot fi lipsit de libertatea de a fi răsplătit conform muncii depuse, de libertatea de a mă informa și comunica informație, de libertatea presei sau de libertatea de a mă manifesta creativ în domeniul culturii.

Din toate acestea vom reține că *libertatea persoanei se exercită în domeniile existenței* și că ele constituie cel de *al doilea termen al libertății*. Exercițându-se în domeniile existenței, libertatea despre care discutăm este *libertatea existențială*.

## 2.3. Destinatarul libertății

Libertatea, așadar proiectele și actele mele existențiale, care sunt de o anumită *calitate* și care se petrec într-un anume *domeniu existențial*, se revarsă asupra *cui*va. Libertatea mea este orientată: ea are un **destinatar** (*obiect*) – *propria mea persoană, altă sau alte persoane, autoritatea politică conducătoare* a mediului uman în care trăiesc, *bunurile și valorile* create de om, sau *natura*.

Având ca obiect autoritatea politică, eu vizez, de fapt, persoanele care o reprezintă; și tot la persoane ajung atunci când am ca obiect bunurile, valorile sau natura, prin aceea că bunurile și valorile aparțin persoanelor, iar acțiunea mea asupra naturii – bunul tuturor – le afectează, în final, tot pe acestea, cel puțin. În toate